

PÉCSI TUDOMÁNYEGYETEM ÁLLAM- ÉS JOGTUDOMÁNYI KAR
ÁLLAM- ÉS JOGTUDOMÁNYI DOKTORI ISKOLA

Buday-Sántha Judit Andrea

A KOMMUNIKÁCIÓS JOG ÉS RENDSZERE

PhD értekezés tézisei

Témavezető

Dr. Dr. h. c. Ádám Antal
professor emeritus, az MTA doktora

PÉCS 2015

I. A KITŰZÖTT KUTATÁSI FELADATOK

Az elmúlt két és fél évtizedben, a rendszerváltás, a NATO és EU csatlakozás, valamint az kommunikációs és információs forradalom, a globalizáció, a multinacionalizálódás, a digitalizáció, a robbanásszerű technikai fejlődés, a gazdasági világválság jelentősen átalakította hazánk társadalmi, gazdasági, politikai és jogi berendezkedését, alkotmányi és társadalmi értékrendjét. Az ezzel párhuzamosan kialakuló információs társadalom robbanásszerű szerkezetváltozásokat eredményezett. A kommunikáció, az információ, a nyilvánosság szerepe felértékelődött, mintegy domináns tényezővé vált. A jogi szabályozásával foglalkozó hazai és nemzetközi elméleti kutatások (mint pl. Ádám, Halmai, Majtényi, Polyák, Trócsányi, Drinóczi, Gálik, Pázmándi, Ambrus, Caristi-Davie), a gyakorlati tapasztalatok, az alkotmányi és egyéb normaalkotások, valamint a jogszabályi módosítások, a hazai és nemzetközi, köztük az európai jogalkalmazói döntések ugrásszerűen megnövekedtek. Ez az átalakulás rengeteg társadalmi-gazdasági, elméleti-gyakorlati, tudományos és szakmai problémát vetett és vet fel napjainkban, amelyek jogi tisztázása, rendezése, illetve szabályozásának vizsgálata feltétlenül szükséges. Mindezek, valamint a 25 éves szakmai pályafutásom során, a kommunikáció és a jog területen szerzett elméleti tudás és gyakorlati tapasztalás inspirált a kommunikációs jog tudományos igényű, hazai feldolgozására.

Kutatásom *célja*, hogy a kialakult, új információs társadalom jogrendszerében modellezem a kommunikáció jogi normarendszerét, annak összetevői elemeit és összefüggéseit. Keresve a választ arra, hogy a kommunikációs jog önállóan körülhatárolható rendszert alkot-e, és ez jogágazatnak tekinthető-e. Az értekezés központi kérdése továbbá, hogy szabályozása hol helyezkedik el a jogrendszerben, mi a tárgyköre, tartalma, melyek a gyakorlati formái? Eme jogág a jelen illetve a jövő jogága-e? Valójában ezekre az átfogó kérdésekre kívántam megadni a választ, ezért értekezésem *a kommunikációs jog tudományos igényű fogalmának megalkotására, rendszerbehelyezésére*, és néhány következtetés, javaslat kifejtésére irányult. Így a *kutatás konkrét feladatai* a következők:

- a kommunikációs jog meghatározása, szerepének, jogi elhelyezkedésének dogmatikai, jogelméleti rendszerezése, alkotmányi összetevő elemeinek, kapcsolódásainak, valamint közjogi megközelíthetőségének és magánjogi megnyilvánulásainak, a tradicionális jogágakhoz képest fennálló újszerűségeinek feltárása;
- a kommunikációs jog normarendszerének osztályozási, csoportosítási lehetőségeinek, alapelveinek, az általános és különös, a közjogi és magánjogi kereteinek, intézményeinek és szervezeteinek bemutatása, valamint ezeknek a rendszerszintű „Hálómodell”-en belüli elhelyezése;
- a kommunikációs jog új alaptörvényi, nemzetközi, európai normáinak fejlődéstörténeti feltárása, alapjogi tartalmának és kapcsolódásainak vázolása, a felmerülő kérdések megválaszolásának elősegítése;
- de lege ferenda javaslatok kidolgozása, mint pl. az alaptörvényben sarkalatos törvényként minősített kommunikációs törvénykönyv megalkotásának szükségessége, amely az összefüggések figyelembevételével, egységes egészében kezelné a kommunikációs jog alkotóelemeit;
- a kommunikációs jog területén felmerülő jogalkalmazói problémák bemutatása, és javaslattétel azok megoldására.

II. AZ ELVÉGZETT VIZSGÁLATOK, A FELDOLGOZÁS MÓDSZEREI

A kommunikációs joggal kapcsolatos kutatásom *többirányú* (primer és secunder) vizsgálati *módszerre és forrásra épült*. A vizsgálat keretei közt:

- áttekintem a kommunikációs jog közjogi elemeinek jogtörténeti előzményeit a tradicionális jogtól a modern jog kialakulásáig, valamint vizsgálom a hazai alkotmányfejlődés főbb, kommunikációs jogi állomásait, és az Alaptörvénnyel szemben felmerült jogfejlesztő észrevételeket;
- ismertetem a kommunikációs jogot, illetve jogokat érintő nemzetközi és regionális egyezményeket, az Európai Unió vonatkozó normarendszerét;
- részletesen és rendszerszerűen elemzem az új alaptörvény kommunikációs alapjogi elemeit;
- bemutatom a kommunikációs jogról a főbb hazai és nemzetközi szakirodalomban megjelent aspektusokat, komparatív és teoretikus elemzés útján;
- nagy mintavételű, primer (kérdőíves) felmérés révén átfogó empirikus kutatást végeztem a kommunikációs jog helyzete és rendszere, valamint a kommunikációs jogok és kötelezettségek ismerete, gyakorlati érvényesülése tárgyában;
- felidézem a kommunikációs jogot érintő főbb Alkotmánybírósági döntéseket, valamint megjelenítem a kommunikációs joghoz kapcsolódó adatokat, és megfogalmazom az ebből eredő következtetéseket;
- elméleti és pragmatikus ismereteimet, kutatási eredményeimet felhasználva törekszem a kommunikációs jog szempontjából kiemelkedő jelentőségű fogalmak definitív leírására, és a klasszikus jogágakhoz képest fennálló újszerűségeinek bemutatására.

Az értekezés *szerkezeti felépítése* utal széles tartalmi spektrumára, amelyben az alábbi összetevők képezik az értekezés koherens egészét.

- Az értekezés első – rövidebb – a „Kutatás céljai, módszerei” c. fejezet a felvetett problémák megjelenésére, a kommunikációs jog jogági önállósága igazolásának fontosságára és a kommunikációs jog (hálószerű) rendszere tudományos kidolgozásának szükségességére mutat rá, egyben rögzíti az értekezés hipotéziseit.
- A második rész „A kommunikációs jog kialakulása és története” a – teljesség igénye nélkül – mutatja be *em sui generis* jogág fejlődésének főbb nemzetközi, EU és hazai állomásait, kiemelt jelentőségű jogalkotási elemeit, jogintézményeit, normáit, amelyek a kommunikációs jog „Hálómodell” részét képezik.
- A harmadik, nagyobb terjedelmű rész „A kommunikációs jog alaptörvényi rendszere” címet viseli, amelyben vázolom a kommunikációs jog alkotmányi szintű primer és secunder elemeit, jogforrásait, az alkotmányi alapjogok és jogintézmények kommunikációs jogi rendszerét, az abban elfoglalt helyüket és kapcsolódásait. Itt törekszem vázolni a kommunikációs szabadság fogalmi és tartalmi összetevőit, továbbá a „Hálómodell”-t alkotó, alkotmányi kommunikációs jogok körét. Bemutatom azt az összetett rendszert, amelynek részét képezik kommunikációs jog egyéb alaptörvényi kapcsolódásai, köztük a jogállami berendezkedés, valamint e jogág szervezetrendszere.
- „A kommunikációs jog jogszociológiai aspektusai” c. negyedik fejezet a kommunikációs jog releváns problémáira adott primer kutatási eredmények teljes körű bemutatását és értékelését tartalmazza, az értekezés tézisei szerinti csoportokba rendezve. Kitérek a felmérés során felvetett problémák és megoldási javaslatok részleteire is.
- Az értekezésnek az ötödik, a kommunikációs jog kihívásait és problémáit tárgyaló, egyben a megoldási lehetőségeket bemutató, de lege ferenda javaslatokat tartalmazó (A kutatás főbb eredményei, következtetései és ajánlásai c.) fejezetben, tézisszerűen sommázom főbb megállapításaimat, javaslataimat a jogelmélet, a jogalkotás, a jogalkalmazás és a joggyakorlat számára. Kitérek az alkotmánymódosítás szükségességére, a hazai kommunikációs törvény kívánatos főbb tartalmi elemeire és szerkezetére.

III. ATUDOMÁNYOS EREDMÉNYEK ÉS AZOK HASZNOSÍTÁSA

3.1 Következtetések („theses”), a tudományos eredmények összefoglalása

Értekezésemben a kommunikációs jog mibenlétének, rendszerének, közjogi kereteinek feltárásával, és mindezeket reprezentáló – az íráson végigvonuló, a kommunikációs jognak a jogrendszeren belül elfoglalt bonyolult összefüggéseire utaló – „Hálómodell” kidolgozásával új jogelméleti, illetve módszertani megközelítés alapjait kívántam lerakni, amely elősegítheti a további jogfejlődést. A kommunikációs jog új, rendszerszerű megfogalmazását, a legfontosabb dogmatikai és pragmatikai kérdéseit, neuralgikus pontjait feltárva és elemezve kívánok rámutatni a kommunikációs jog status quo-jára.

Mindezekre tekintettel – a további jogfejlesztés lehetséges irányainak kijelölése érdekében – néhány összegző gondolatot és következtetést fogalmazok meg, amelyek elősegíthetik a kommunikációs jog hazai elismerését, jogalkotását, jogalkalmazását, valamint a kommunikációs szabadság érvényesülését, és ezáltal a kívánt jogállamiság szolgálatát.

3.1.1 Kommunikáció és kommunikációs jog

1. A *kommunikáció* minden emberi magatartás, cselekvés természetes velejárója (a „járuléka”, „tartozéka”). Mondhatni, *minden magatartás egyben kommunikáció és minden kommunikáció egyben magatartás*. Így a jogrendszerben szabályozott és nem szabályozott magatartási viszonyoknak egyaránt részét képezi a kommunikáció, amely gyakran a normatíva kizárólagos tárgya. Ezért is vélekednek többen úgy, hogy minden kommunikáció (vagy mint eszköz, vagy mint kód, vagy mint cél, vagy mint megnyilvánulás), míg mások szerint, minden adat (amelynek tartalma: információ, gondolat, érzés, meggyőződés stb.). A kommunikáció általános értelemben nem más, mint a kifejezés, a közlés útján megvalósuló információcsere.
2. A kommunikációnak *végtelen tartalmi összetevője, megnyilvánulási alakzata* (a kokárdán át a Facebookig) és jelentéstartalma van. A kommunikáció tartalmát képező információ korszakunkban már egyrészt tömegigény (szükséglet), másrészt tömegtermék. A kommunikáció természete, hogy *generatív hatású. A kommunikáció kommunikációt szül*. A médiumok a kommunikáció generatív hatását sokszorozzák, ezáltal képződik a többszintű nyilvánosság (publicitas), a modern társadalom kommunikációs rendszere (TKR). Egyúttal a medIALIZÁCIÓ eredménye az interaktív, tömegméretű kommunikáció, a nyilvánosság szerkezetváltozása.
3. A jelzett tényezők mozgatják az információs-kommunikációs társadalom fejlődését. Az információs társadalom alapja a kommunikáció, erre épül az új társadalmi rendszer. Az *információs társadalom* - meglátásom szerint - az információáramlásra, a digitális írástudásra épülő olyan *információközpontú tudástársadalom*, amelyet az egyéni, társadalmi, gazdasági, politikai fejlődés, a folyamatos növekedés motorja a versenyképességet biztosító információs technikák, technológiák innovatív alkalmazása és annak széleskörű, minden területre (pl. politikai, gazdasági, szociális, kulturális és humán jogrendszerre) kiterjedő beágyazódása jellemez. Jelenleg ennek mértéke, formája és módja országonként eltérő. Az információ azonban mindenhol hatalmi tényező, ezért megy a verseny. Világszintű jelenségei pl. az információ-, a vélemény-, médiamonopóliumok, az információgyarmatosítás vagy a kommunikációval való visszaélés. A megfelelő jogi környezet elérése komoly feladat és felelősség elé állítja a törvényhozó-, a végrehajtó hatalmat, az igazságszolgáltatást, a jogi „kontrollszerkeket”, valamint a társadalom egészét.
4. A *szabályozás* szükségességének elsődleges indoka, egyben *célja* a *szabad kommunikáció* gyakorlásának védelme, garanciális intézményi háttérének, működési

feltételeinek biztosítása, másrészt az *államhatalom*, az állami szervek tevékenysége és működése feletti társadalmi *kontroll*, a kommunikáció által kiváltott jogséremlmek (violaciones, praeiudicio, delictum) visszaszorítása, az igazság, a törvényes és felelős társadalmi kommunikáció érdekében.

A jelzett céloknak egyre nagyobb jelentősége van az egyéni és társadalmi kommunikáció, a nyilvánosság és a média szerkezetváltozása miatt, amelyet a hálózatosodás, és a tömegméretűség fokozódása jellemez. Ez növeli egyrészt a kommunikáció szabadságfokát, a társadalmi fejlődés lehetőségét, másrészt termeli az új, rendezetlen életviszonyok jogi tisztázásának, a megfelelő jogi normarendszer kialakításának igényét, amelyben kiemelkedő szerep hárul az alkotmányi és törvényi szabályozásra. Az információs társadalmakban jelenlévő integrált kommunikációt integrált jogalkotásnak kell követnie.

5. A terminus technikus a *kommunikációs jog*, amely *önálló fogalmi rendszerrel bír*. Magában foglalja a részterületeit képező jogágazatok normáiban rögzített alapfogalmakat, a már kialakult jogintézmények fogalmi körét. Jogfogalmi rendszere - amely szorosan összefonódik TKR, a média, nyilvánosság, a kommunikációs jogok, a demokrácia és jogállamiság fogalmi összetevőivel - azonban hiányos. Az alapfogalmak egy része nem teljes (pl. információ fogalma), illetve túl általános, olykor eltérő tartalmakat hordoznak más tudományterület definícióitól. A szakmabeli és a jogi megközelítés, olykor a jogi szabályozáson belül lényeges különbséget mutat (pl. a reklám fogalma), vagy a jogrendszerben egyáltalán nem definiált (pl. kommunikáció, a kommunikációs jog, információgyarmatosítás, információs társadalom, információfogyasztó, információs környezetszennyezés). Fogalmi megközelitésem szerint a *kommunikáció: a kifejezés bármikor, bárhol, bármely formájában vagy módon megvalósuló információkérés, -gyűjtés, -átadás, -továbbítás vagy megtagadás, illetve tartózkodás*.
6. A kommunikációs jog a jogtudomány olyan *önállóan körülhatárolható*, új, interdiszciplináris meghatározottságú, *plurális, fejlődő, sui generis* (különös, egyedi) *jogágazat*, amelynek normái hálószerűen átszövik az egész jogrendszert. Integratív jellege folytán egyesíti – a nemzetközi, alkotmányi kommunikációs jogokból származtatott – a kommunikáció egyes megjelenési, gyakorlási formáira már kifejlődött jogintézményeket, jogterületeket, (mint pl. médiajog, reklámjog, PR-jog, adatvédelmi jog, szerzői jog, infokommunikációs jog, internet jog, gyülekezési és egyesülési jog, állami egyházjog stb.).
7. A kommunikációs jog olyan *komplex, vegyes* jogágazat, amely a különböző *jogágak* (mint a kommunikációs jog al-ágazatai) *speciális halmazát alkotja*. Mindezt a kommunikáció ténye, valamint a *kommunikáció szabadsága, a közös elvek*, célok és alkotmányi alapértékek *fogják össze*. Eme jogágazat sosem lesz olyan, mint a tradicionális jogágak. A többi jogágazathoz képest számtalan specifikummal (pl. alkotmányjogi, polgárjogi, közigazgatási, büntetőjogi stb.) rendelkezik. A kommunikációs jog *jogágként* való megközelítése *generálisan kettős*.
8. Tárgyi értelemben (*norma agendi*), a kommunikációra vonatkozó jogszabályok összessége. Így a pozitív jogi értelemben vett kommunikációs jog hazánkban azoknak a jogszabályoknak, jogszabályi rendelkezéseknek, a Magyarországra kötelező nemzetközi jogi és szupranacionális előírásoknak, közjogi normatív aktusoknak, valamint magánjogi jogosultságoknak, kötelezéseknek és alkotmánybíróági általános határozatoknak, illetve egyéb kommunikációs tárgyú normák rendezett összessége, amelyek a kommunikáció szabadságára, nyilvánosságára, valamint a kommunikáció eszköz-, illetve intézményrendszerére vonatkoznak.

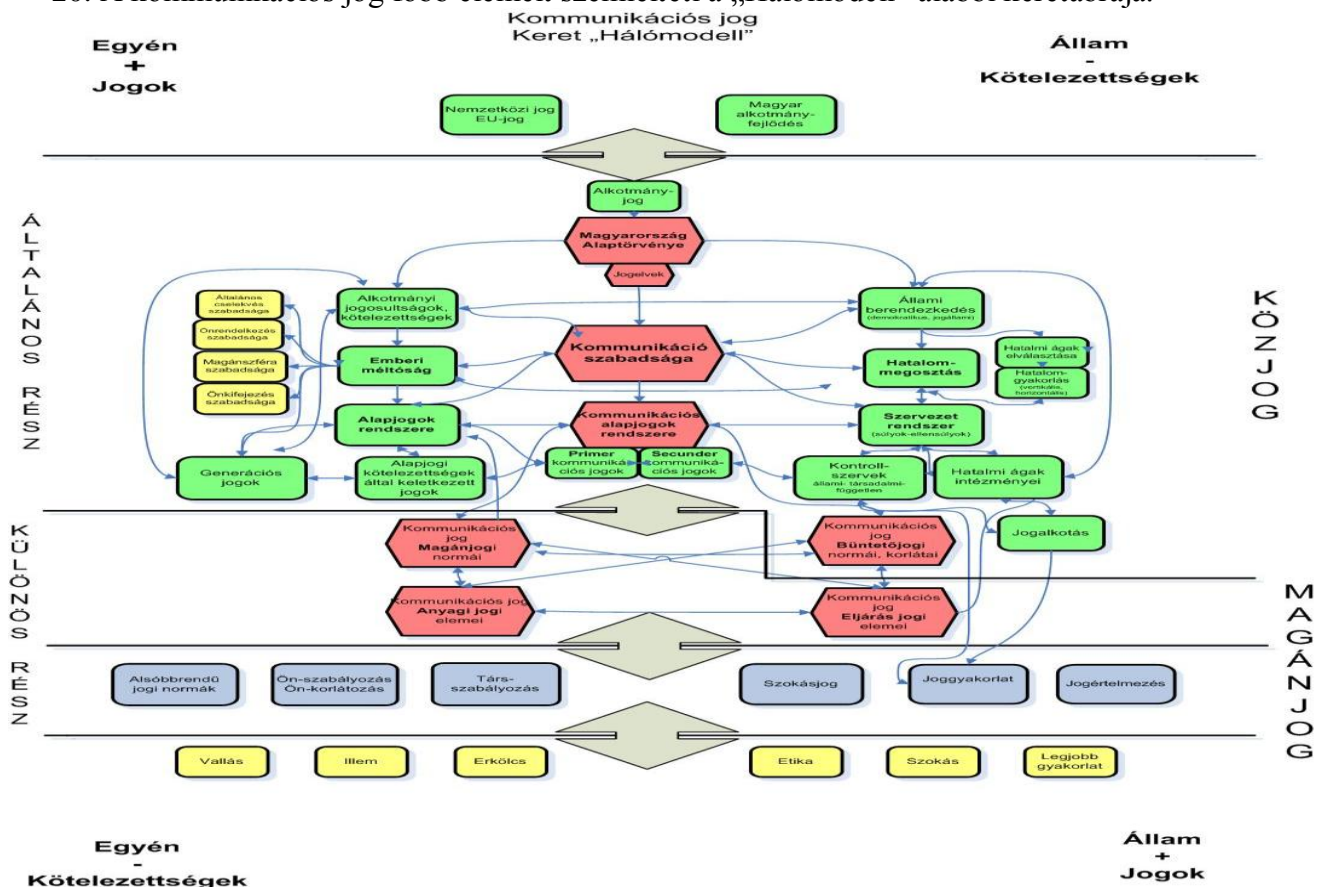
9. Alanyi értelemben (*facultas agendi*), a tárgyi jogi értelemben vett kommunikációs jog normái által biztosított – sajátos tárgyú és tartalmú – alanyi jogosultságoknak, lehetőségeknek és kötelezettségeknek, felelősségi elemeknek és szankcióknak az összessége. Így tehát a kommunikációs jog, *a kommunikáció alanyainak kifejezési-, kommunikációs jogaik, lehetőségeik és kötelezettségeik, felelősségeik* olyan összessége, amelyek
- az alanyok kommunikációs alakzataira, kifejezés módozataikra, tevékenységük autonómiájára és az egymáshoz, illetve az államhoz fűződő partneri jogállására, valamint kapcsolati formáira;
 - a kommunikációt, információt közvetítő médiumokra, egyéb infokommunikációs eszközökre, és ezek technikai hátterére;
 - az államnak (önkormányzati szerveknek és közszolgálati intézményeknek) a kifejezés és kommunikáció szabadságának érvényesülésére, a szabad kommunikációt biztosító jogintézményekre, a megnyilvánulási formák támogatási, együttműködési és tájékoztatási kötelezettségeire;
 - a szabad kommunikáció intézményi hátterét biztosító szervezetrendszer alakítására, jogszerű és demokratikus működési feltételeinek állami biztosítására;
 - a kommunikáció által kiváltott jogsérelmek szankcionálására és megelőzésére,
 - az általuk létrehozott, fenntartott és működtetett (oktatási, művészeti, tudományos, kulturális stb.) intézményekben folytatható kommunikációs tevékenységre és a kommunikációs jog oktatására; valamint
 - a társadalom kommunikációs rendszerében működő szervek, illetve személyek (munkajogi stb.) védelmére, támogatásaira, adófizetési és más kedvezményeire vonatkoznak.
- Megjegyzem, hogy a szabályozási tárgyak felsorolása nem kimerítő, nem tarthat igényt sem a teljességre, sem a lezártagra, tekintettel állandóan fejlődő és változó voltára.
10. A kommunikációs jog - integratív jellege folytán - az általa egyesített jogágak, jogterületek jellemzőivel sok esetben egyezőséget mutat, ugyanakkor e különös jellege révén *speciális jegyekkel* (species) is bír alanyai, tárgyai, tartalma, jogforrási rendszere, alapelvei (stb.) tekintetében.
11. A kommunikációs jog *alanyainak köre rétegzett*, tekintettel arra, hogy a kommunikációs jogok (lehetőségek) és kötelezettségek (tilalmak) egymáshoz szervesen kapcsolódnak. A jog alanyai minden jogviszonyban *sokszorozódnak* (multiplikatív hatás). A joggyakorlók a cselekvő (aktív) alanyok (*subject active*), míg a kötelezettek a jogviszony inaktív (passzív) alanyai (*subject passive*), akik egyben a jogosultsághoz kapcsolódó kötelezettségek aktív alanyaivá válnak. Az adott jogviszony függvénye, hogy a passzív alanyok tartózkodásra (manere), tűrésre (tolerantia) vagy épp konkrét cselekvésre (dare, facere, praestare) kötelezettek. A joggyakorló már a jogérvényesítéssel (a generatív hatás következtében) felelősség, kötelezettség, tilalom és feladat alanyává is válik.
12. Megkülönböztethetünk *primer* (jogosult) és *szekunder* (más joggyakorlása által a kommunikációs jog alanyává lett) *alanyi kört*. A konkrét jogosultság jellegétől függ, hogy az adott jogviszonyban ki(k) válik(nak) jogalannyá. Ugyanis vannak olyan kommunikációs jogok, illetve kötelezettségek, amelyek csak egyént illetik meg (pl. a gondolat szabadság), de vannak olyanok, amelyeknek jogosultja vagy kötelezettje szervezet, közösség vagy maga az állam (pl. állami kommunikációs kampány, közérdekű tájékoztatási kötelezettség stb.).
13. A kommunikációs jog közös tárgyát a *kommunikációval kapcsolatos közjogi és magánjogi életviszonyok, illetve társadalmi viszonyok alkotják*. A tárgykör általános

értelemben igen tág, mivel magához a kommunikációhoz, a kifejezéshez kapcsolódik. A kommunikáció azonban mindig mindenhol megjelenik, mindenre befolyással van. Ilyen értelemben, tárgykörébe tartozik a kifejezés bármely formájában vagy módján megvalósuló információ (üzenet) csere (vagy attól való tartózkodás) által keletkező élet- és jogviszony. Szűkebb értelemben csak a kommunikációs jogszabályok (ius) által szabályozott, illetve keletkeztetett jogviszony képezi tárgykörét. A kommunikációs jogot alkotó normák tárgyában a *genus* (közös) *de facto* a *communicatio* (kommunikáció) és annak részét képező *informatio* (információ) csere mint a kommunikáció célja. A két értelmezés között lényeges különbség van, hisz számtalan a jog által szabályozatlan kommunikációs viszony.

14. A kommunikációs jog közös *tartalmát* a kommunikációs folyamat – megnyilvánulási alakzataira, annak központjában álló, az információ-átadást biztosító, közvetítő (stb.) – elemeihez köthető részletszabályok képezik. Az alanyaihoz hasonlóan, rétegződés figyelhető meg a kommunikációs jog összetevőinél, kötelezettségeinél, korlátainál vagy akár felelősségeinél, szankcióinál egyaránt, hisz a kommunikáció egyes megjelenési, gyakorlási formái felsorolhatatlan sokfélék. Ennek magánjogi, közjogi kodifikációját, illetve jogágazati kötődéseit a jogrendszerben jelenleg bonyolult összetettség jellemzi. A kommunikációs jog tartalmi elemeit nemcsak a *konkrét jogosultságok, lehetőségek*, hanem aktív, passzív, tevőleges és tartózkodó *kötelezettségek, felelősségek, korlátok és szankciók összessége alkotja*. A kommunikációs jog tartalmi jellegére leginkább a kifejezési formák, a kommunikációs szakterületek (reklám, PR, direkt marketing, eladásösztönzés, rendezvényszervezés stb.), illetve a kommunikációs ágazatok (hírközlés, mobil-, telekommunikációs ágazat, médiagazdaság, stb.) mutatnak rá.
15. A közös tárgykör hálószerű, és a sokféleség (*heterogenitás*) jellemzi. A kommunikációs jog *tartománya* kiterjed az egyéni és a szervezeti kommunikációra, valamint az egyes ágazatokban – az igazságszolgáltatásban (bíróságok, ügyészségek, rendőrség, végrehajtó- és büntető intézetek, ügyvédek, közjegyzők), az állami, a kormányzati és önkormányzati szektorban (államigazgatási és egyéb kormányzati szervek, önkormányzatok) a politikában (politikai pártok, politikusok, érdekképviseltek), a médiában (elektronikus média, nyomtatott média, online média és intézményrendszere, érdekképviseltek), a gazdaságban (gazdasági szervek, szervezetek, vállalkozások, érdekképviseltek), és a civil szférában (lakosság, civil szervezetek, személyek) – megjelenő bármilyen tárgyú, jellegű vagy tartalmú kifejezésre, kommunikációs tevékenységekre, információ kibocsátásra vagy szerzésre, továbbításra, illetve ezek tényleges megnyilvánulási formáira.
16. A kommunikációs jog *irányultsága* alapján megkülönböztethetjük: a formai, az eljárási, a tartalom-, a piaci, az ágazati, az intézményi, a tömegkommunikációs, a technikai, a technológiai és az infrastrukturális szabályozást.
17. A kommunikációs jog személyi, tárgyi, területi, időbeli *hatálya* általános értelemben *erga omnes* (mindenre kiterjedő). A kommunikáció a konkrét élet- és jogviszonyban *ius* (jogi) és *non ius* (erkölcsi, önszabályozási) meghatározottságú. Ezek kijelölik az adott helyzetben a kommunikációs jogosultság vagy kötelezettség adekvát hatályát, amely a rá vonatkozó jogforrás jellegéhez is igazodik.
18. E jogágazat *jogforrási rendszerének* vizsgálata révén megállapítható, hogy *heterogén joganyagában valamennyi jogforrási elem* (a szokásjogtól az esetjogig, az önszabályozástól az alapjogokig, EU-normákig) *megtalálható*. Szabályozási célja szerint, megkülönböztethetünk köztük primer (*lex primaria*) és secunder (*lex subsidaria*) jogi normákat. A kommunikációs jog *species* (*különös jegyei*) a kommunikáció szabadságát alkotó vagy ahhoz kapcsolódó alaptörvényi

rendelkezésekből származtatott, olyan heterogén jogegyüttes, amelynek *rétegzett normarendszerében* egyaránt megtalálhatók az anyagi (tartalmi követelmények) és alaki (formai, eljárási, szervezeti keretek), a szabályozási módszere szerint cogens (kötelező) és diszpozitív (eltérést engedő) jogi normák. Diszciplináris megközelítésben jól körülhatárolható általános és különös (szabályok által alkotott), valamint definiálható közjogi (ius publicum) és magánjogi (ius privatum), illetve büntetőjogi (criminalis legis) résszel rendelkezik. A közjogi és magánjogi elemek a szoros kapcsolódásuk miatt gyakran keverednek, sokszor nehezen elkülöníthetők. A kommunikációs szabályok összefüggő rendszerének elemei - mint az „emberi idegrendszer”- behálózzák a jogrendszer teljes joganyagát. Szinte valamennyi jogszabályban valamilyen formában megtalálható, vizsgálható kommunikációs jogi megnyilvánulás, amit összefüggésében kell kezelni és szabályozni.

19. A kommunikációs jog *alapelveit* áthatják a nemzetközi, illetve az EU-alapdokumentumok jogelvei. *Általános* alapelvei közé tartoznak az alkotmányi alapelvek, alapértékek, valamint a kommunikációs szabadsághoz, a demokrácia, a jogállamiság elvéhez közvetlenül kapcsolódó jogelvek, valamint a kommunikációs jog primer jogágainak (pl. médiajog, adatvédelmi jog, reklámjog, szerzői jog stb.) általános elvei. Emellett a kommunikációs jog önálló, *sajátos* alapelvekkel is bír. Mindezek *megadják* eme jogágazat *jogdogmatikai egységét*. Ezek közül kiemelt jelentőségű: a törvényesség elve, igazság védelmének elve, kommunikációs alapjogok tiszteletének elve, arányosság és szükségesség elve, a jóhiszeműség, a tisztesség, a méltányosság, az elvárható magatartás és együttműködés elve, jogbiztonság és jogismeret elv, hiteles tájékoztatás elve, információs esélyegyenlőség elve, értékpluralizmus elve, nyilvánosság és átláthatóság elve, kommunikációs joggal visszaélés tilalmának elve, felelősség és az ártatlanság védelmének elve.
20. A kommunikációs jog főbb elemeit szemlélteti a „Hálómodell” alábbi keretábrája.

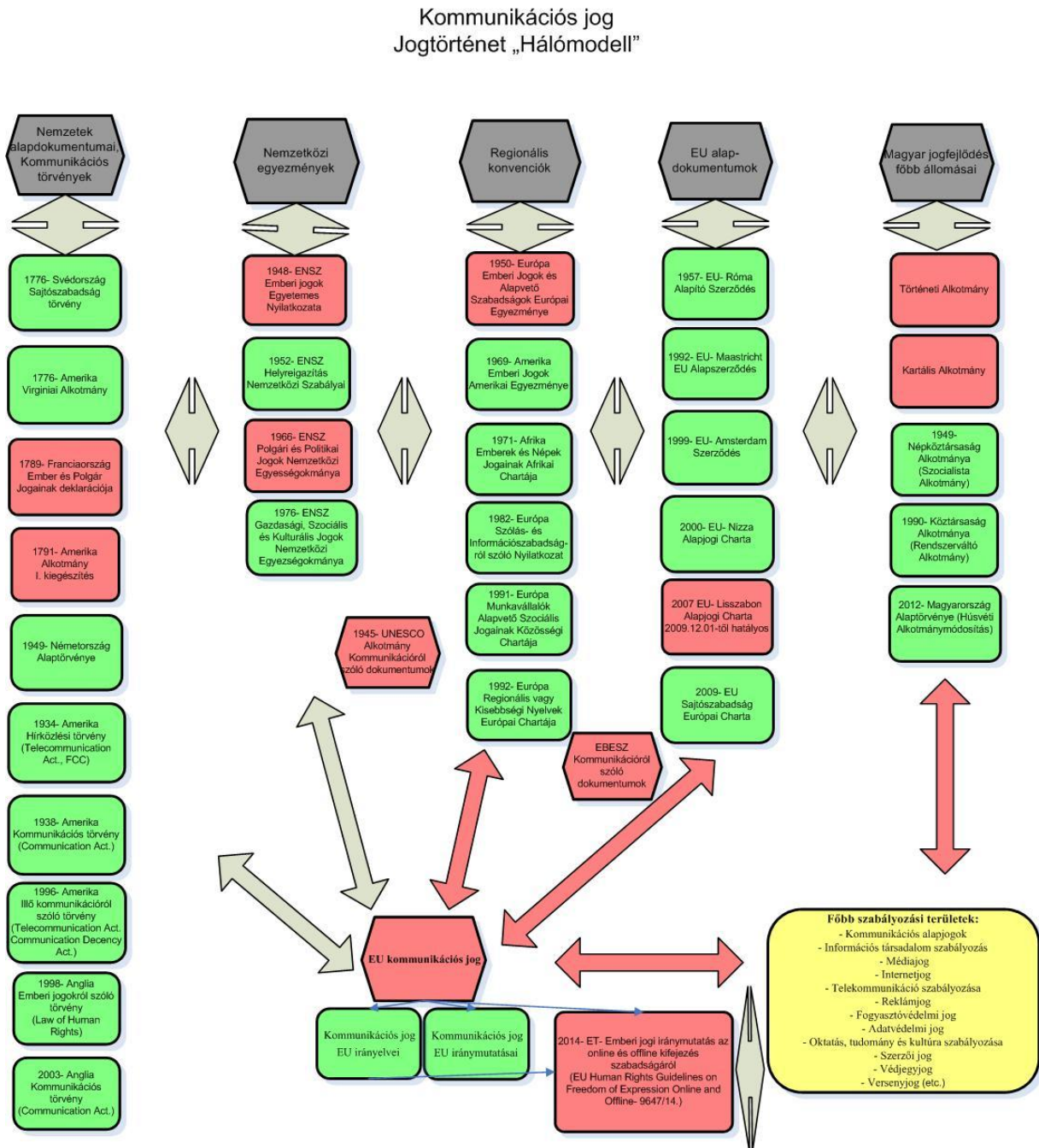

3.1.2 Kommunikációs jogtörténet

21. A kommunikációs jog jelentős fejlődésen ment keresztül az évszázadok alatt. Kiteljesedése világszerte szorosan *összekapcsolódott az emberi jogok nemzetközi elismerésével*. Fejlődésének különböző stádiumai az emberiség számára kiemelkedő jelentőségű történelmi eseményekhez, nemzetközi dokumentumokhoz köthetők, amelyek motorjai a társadalmi berendezkedések változásai és a médiaforradalmak. Az információs társadalmak kialakulása újabb lendületet adott a kommunikációs jogok folyamatos bővülésének, egyúttal *a kommunikációs jog az információs társadalmak alapját képezi*.
22. A napjainkban zajló világméretű tendenciák, mint pl. az információs és kommunikációs forradalom, a hálózatosodás (kommunikációs, gazdasági, politikai), a globalizáció és a gazdasági világválság nem csak fókuszba állították az információs társadalmak szerepét, ezek továbbfejlesztésének, illetve a megfelelő jogi környezet megteremtésének szükségességét, mint a „kilábalás” útját, hanem tisztázták versenyképességre gyakorolt kiemelt szerepét. Így napjaink központi tényezői lettek: a kommunikáció, a tájékoztatás, a hírnév, a közvélemény, a nyilvánosság. Az információs társadalmak működésének fontos feltételét képező, a digitális világhoz kapcsolódó és egyéb kommunikációs élethelyzeteket szabályozó kommunikációs jog robbanásszerű fejlődése folytán jelentős új törvények, jogi normák születnek világszerte. A kommunikációs jog (Communication law) ma már a világ valamennyi fejlett országának jogrendszerében nyomon követhető. Mindezek alapját nemzetközileg elismert kommunikációs alapjogok, *nemzetközi és szupranacionális dokumentumok* képezik.
23. Az újkor különös jellemzője, hogy már egyre nagyobb nyilvánosságot kapnak a *kommunikációs joggal való visszaélések* (egyéni, szervezeti, államhatalmi, nemzetközi szintű) megjelenési formái (Mint pl. gazdag érdekcsoportok felvásárolják a reklámidő nagy részét; a választási kampányidőszakban adott város valamennyi közterületének lefoglalásával lehetetlenítve el a többi képviselőjelölt ilyen jellegű megnyilatkozását. De gyakori a rosszhiszemű ösztönzés, a rejtett vagy hamis kifejezés és információnyújtás, a kényszerű önkorlátozás, a dezinformáció, a megtévesztő vagy félrevezető tájékoztatás, a hírkiszivárogtatás, a bennfentes információk „átruházása”, a politikai propaganda, a kommunikációs manipuláció, a „karaktergyilkosság” stb.). A nemzetközi emberi jogi szervezetek és az Európai Unió is deklarálta a küzdést ezek ellen. Az kommunikációs (emberi) jog terén az *EU* egyik fő kihívása az információs társadalmak új prioritásaikhoz alkalmazkodó *integrált jogi környezet megteremtése*, a jogfejlesztéssel a visszaélési formák elleni eredményes fellépés. Az *EU* jogalkotásában egyre több jel mutat arra, hogy fel kívánja tárni és gátat kíván szabni a kommunikációs jog sérelmével járó visszaéléseknek. Amely új gondolkodásmódot, a kommunikációs jog összefüggésrendszerében történő kezelését igényli. Erre kézzelfogható jogalkotási jelek is mutatkoznak.
24. A kommunikációs jog *magyar jogtörténeti* (historia iuris) *fejlődésének korszakait eltérő közjogi megoldások jellemezték*. A tradicionális jogban a társadalom széles rétegeit érintő közjogi védelem teljes hiánya, a tiltó normatívák, egyúttal az uralkodó osztály kommunikációs kiváltságai jellemzőek. Míg a modern korban a kommunikációs alapjogok deklarálása, tárházának bővülése és garanciális intézmények megjelenése. Az újkori jogfejlődés tendenciái: a kommunikációs jog alapjogi elemeinek, új, önállóvá váló részjogoknak folyamatos gazdagodása, új jogintézményeinek megjelenése, a közjogi és magánjogi normarendszer szélesedése, valamint ezek interdependenciájának fokozódása és a gyors átalakulás.

25. *Alaptörvényünk* a modern jogállam alkotmányi elemeit felvonultatja. Megoldásai európai példákon nyugszanak, mégis több alapvető hiányosság tárható fel, amelyek pótlása újabb kihívások elé állítja az alkotmányozó hatalmat.

26. A kommunikációs jog általános, illetve közjogi részét képezik a jogág fejlődésének nemzetközi, EU-i és hazai alkotmányi jogalkotás eredményei, önálló jogintézményei, mint a kommunikációs jog jogforrása elemei. Mindezt a kommunikációs jog „Hálómodell” történeti szintű ábrája vázolja.

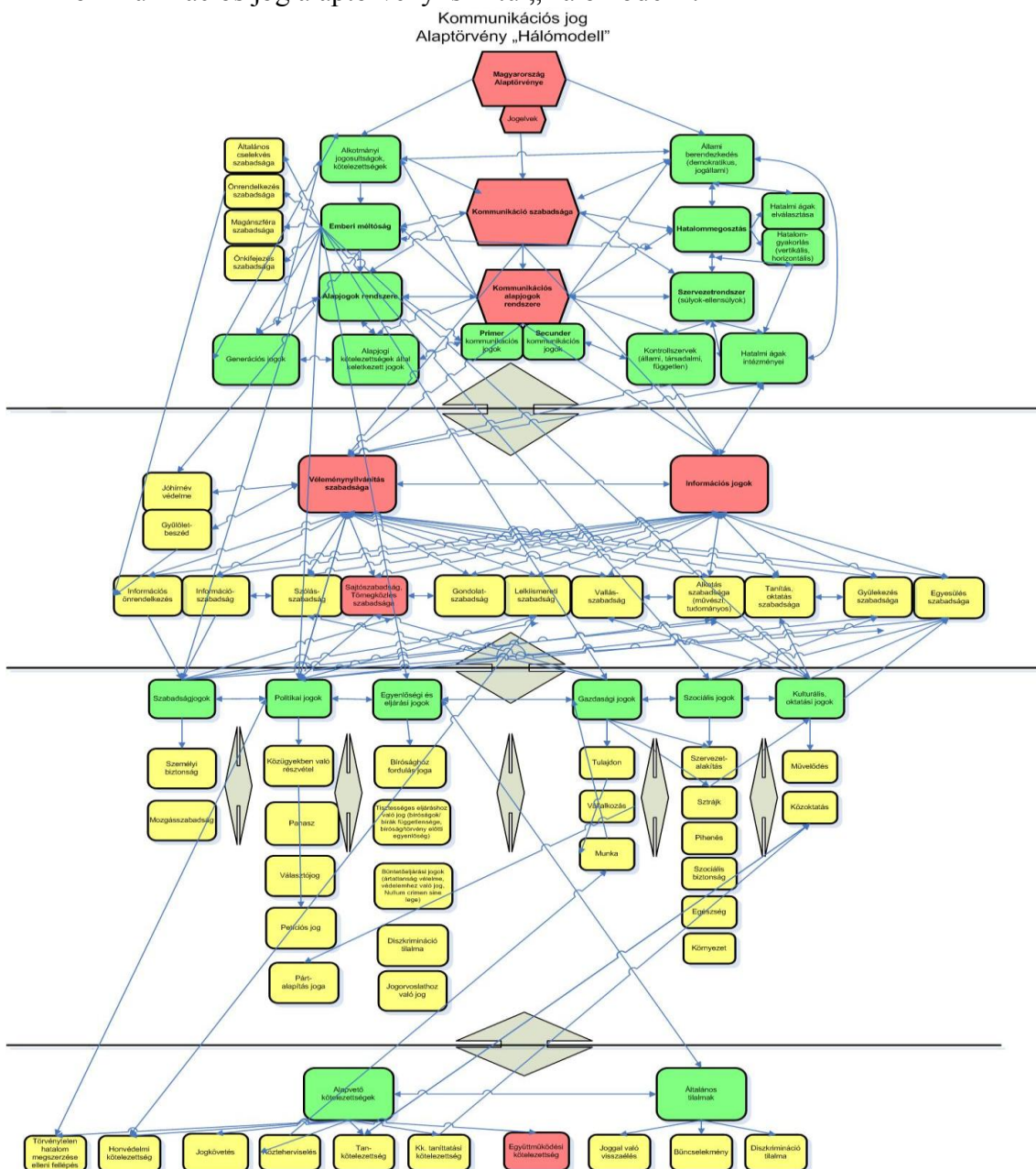
27. Meggyőződésem, hogy a kommunikációs jog eddigi fejlődése az emberiség történetében csak a „kezdeteket” jelző szakasz. Óriási átalakulás kapujában állunk, *jogi paradigmaváltásra* (jogi dogmatikai szemléletváltásra) *van szükség*, amelynek következtében a tradicionális jogrendszer – az eljövendő világ kommunikációs és technikai átalakulási folyamatait követő – új formát ölthet.

3.1.3 A kommunikációs jog és az Alaptörvény

28. Az jogirodalomban a kommunikációs jog alaptörvényi fogalmainak használata, alkotóelemei, jellemzői és viszonyuk tárgyában eltérő megközelítésekkel találkozhatunk. Álláspontom szerint, a kommunikációs jog (communication law) alkotmányi alapfogalma a *kommunikációs szabadság* (freedom of communication), amely *rokon értelmű a kifejezés szabadságával* (freedom of expression), lényegében a két terminus technikus egybeesik. Egyaránt a szabad kommunikáció, a társadalmi (média) nyilvánosság biztosítása a céljuk.
29. A kommunikációs jog – *alaptörvényi status quo-ja* szempontjából – kiemelkedő jelentőségű a *humanitas* (az emberi méltóság) mint *semina rerum* („a dolgok magjai”), és a *kommunikáció szabadsága* (freedom of communication) mint *genus proximum* (törzs, osztályozó, gyűjtő kategória). Védelme nem a tartalomra, hanem a kommunikáció szabad gyakorlására, a szinte felsorolhatatlan sokféle megnyilvánulási alakzatainak biztosítására irányul. A nem nevesített (ezáltal közvetlenül nem védett) kommunikációs megnyilvánulások védelmében meghatározó jelentőséggel bír: az emberi méltóság alapjoga (mint szubszidiárius alapjog, amelyből minden alapjog levezethető), annak részét képező kommunikáció szabadság. Ez olyan – nemzetközi dokumentumok által intézményesített – *univerzális emberi jog, egyetemes alapjog, amelyből a kommunikációs jog valamennyi* (primer és secunder) *összetevője levezethető*, és általa a nem nevesített megnyilvánulási alakzatok is védelmet élveznek. Ezáltal *minden kommunikáció egyben a kommunikációs szabadság alapjoggyakorlását jelenti*.
30. A kommunikációs jogokat a jogtudomány többféleképpen – mint pl. szabadságjogok, politikai jogok, kommunikációs jogok – csoportosítja, de van olyan megközelítés is, amely szerint a kommunikációs alapjogoknak csak média által közvetített tartalmi elemei tekinthetők e jogok körébe. Véleményem szerint, ezek a nézetek az alapjogoknak egy-egy funkciója alapján osztályoznak. A kommunikációs alapjogok *több funkciót látnak el*, ezek mindegyikét egyesíti a *kommunikáció szabadsága* mint a „*közös többszörös*”.
31. A kommunikációs jog elsődleges (primer) és másodlagos (secunder) alkotóelemekből tevődik össze, amely utal a kommunikáció szabadsággal fennálló (közelebbi, illetve távolabbi) viszonyára. A *background libertatem* („előzményi” szabadságok) a gondolat, és a meggyőződés (lelkiismeret) szabadsága, a *sine qua non* (alapfeltétel) az információs szabadság (amely a kommunikációs alapjogok közül a legnagyobb jelentőséggel bír az információs társadalmak korában, mivel a kommunikációs jog minden összetevőjének alapfeltétele az információ, hisz ez maga a tartalom), a *praecipua* (főelem) véleményszabadsága, a *sui generis* (sajátos) a médiaszabadság (mint medium, generatív altilium), az alkotás (mint symbolic speech) és az oktatás szabadsága (mint egyedi közlésforma), valamint a gyülekezés és egyesülés szabadsága (mint collective libertes) alkotják a primer (lex primaria) nevesített kommunikációs alapjogok körét. A kommunikációs jog secunder (*lex subsidiariae*) összetevőinek (mint pl. kommunikációs jellegű jogok, részjogok, eljárásjogok, kommunikációs kötelezettségek, tilalmak, felelőségek, és jogállami követelmények), ezek intézmény- és szervezetrendszere, valamint a kommunikációs eszközrendszer) csak *másodlagos funkciójuk a szabad kommunikáció védelme*, azt közvetve szolgálják. Mindezek együttesen alkotják a kommunikációs jog alaptörvényi jogforrási keretrendszerét.
32. A kommunikációs jog *összetevő elemeinek kapcsolódásait a szinergia* (együttműködés), az *interdependencia* (kölcsonös függés), és a *generativitás*

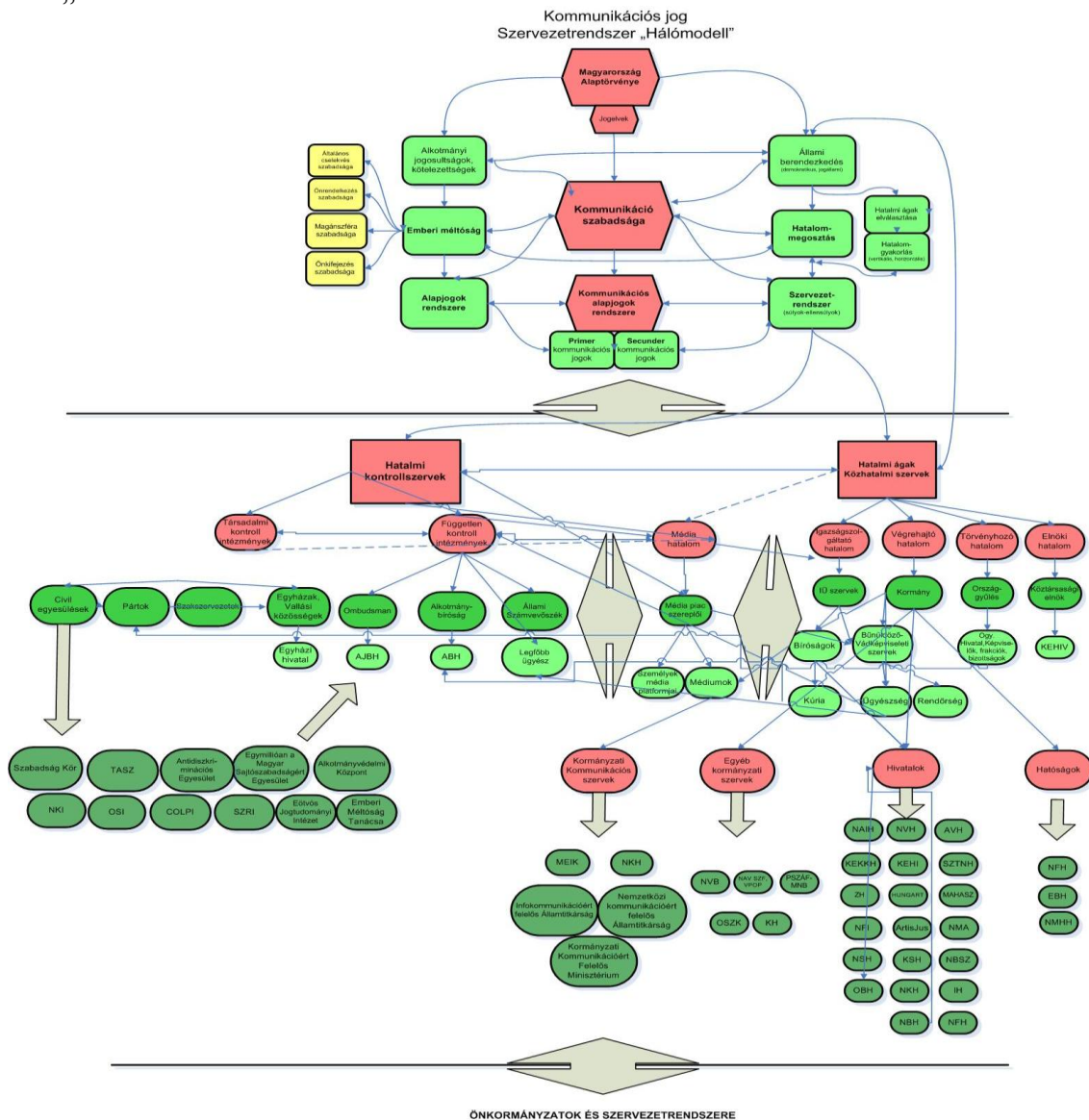
(generáló, továbbgyűrűző hatás) jellemzi. Ez annyit jelent, hogy valamely kommunikációs alapjog gyakorlása egyúttal megvalósít más kommunikációs jogosultság(ok) teljesülését is, és kivált kötelezettségeket, amelyek újabb jogosultságokat és kötelezettségeket indukálnak, és ezzel valósul meg a társadalom szabályozott kommunikáció folyamata, a kommunikációs jog gyakorlása.

33. A kommunikációs jogot alkotó jogosultságok széles kiterjedésűek, e jogokhoz azonban kötelezettségek is társulnak. A kommunikációs kötelezettségeket nemzeti alkotmányok nem tartalmazzák, azok nem az alapjogok részei, nem alapjogot gyakorol a kötelezett, de a kommunikációs jog rendszerének alkotóelemei, tekintettel arra, hogy ezek nélkül sok esetben nem valósulhat meg a szabad kommunikáció, mivel e jogok érvényesülését a kötelezeti oldalon megjelenő teljesítések (pl. az állami intézményvédelem, az állam vagy egyéb kötelezettek tartózkodásának vagy épp aktív tevékenységének) hiánya aláásná. A jogokat és kötelezettségeket csak együtt lehet és kell kezelni. A jelzett szoros összefüggésrendszer képi ábrázolását tartalmazza a kommunikációs jog alaptörvényi szintű „Hálómodell”.

34. A kommunikációs jogok kiemelt védelemmel bírnak, azonban *nem korlátlanok*. A kommunikációs jogoknak igen kevés joggal szemben kell csak engednie, és a *korlátozó törvényeket szűkítően* kell alkalmazni, e szabadságokat, *jogosultságokat* pedig *a legtágabban kell értelmezni*, hiszen a társadalomban a szabad kommunikációt ezek biztosítják, annak tartalmára, kifejezési módjára, formájára és mibenlétére (stb.) tekintet nélkül.
- A *jogkorlátozásnak* ad absurdum, *több típusa* is van. Megkülönböztethetjük az általános (nemzetközi egyezményekben és a hazai jogrendben rögzített törvényi korlátokat, mint pl. az állam-, nemzetbiztonság, a közbiztonság, a köznyugalom, a közrend, a közérkölc, a közegészség, a nemzetgazdasági érdek, a bűnmegelőzés, mások jogai, a jóhírnév, a becsület, a bizalmas információk, bíróságok és más kontrollszervek tekintélye és függetlensége). Valamint a különös (ágazati, elsődlegesen magánjogi és büntetőjogi korlátok és tilalmak, de speciális védelmet élvez pl. a kiskorúak személyiségfejlődése is) korlátozásokat, amelyek a jog lényeges tartalmát nem érinthetik. Ám vannak de facto direkt (közvetlen, mint a jogalkotási vagy alapjogi jogelvekből eredő, illetve konkrét kötelezésből adódó), valamint indirekt (közvetett, mint pl. állami, hatósági korlátok, vagy gyakorlati, fogalmi, tartalmi korlátok, vagy a hiányos jogállami működés által képződő) korlátok. *A ius és non ius korlátok összessége képezi a kommunikációs jog kontrollrendszerét*, amely összetevőinek száma bővülő tendenciát mutat.
35. A kommunikációs joghoz társulnak *felelősségi elemek*. A jogalanyok felelősek a kommunikációs jogosultságok rendeltetésszerű, jogkövető magatartást tanúsító gyakorlásukért. A kommunikációs jog keretrendszerében előírt tilalmak, korlátok betartása, illetve betartatása, és kötelezettségek teljesítése felelősséggel jár. Mások kommunikációs jogainak megsértése, kommunikációs kötelezettségek elmulasztása, vagy kommunikáció korlátokba, tilalmakba ütköző magatartás (jogsértés) esetén a felelősség és a *helytállási kötelezettség* fennáll. A felelősségi formák és azok jogi konzekvenciái – a korlátokhoz hasonlóan – szinte minden jogforrási szinten megtalálhatóak, egyaránt vannak közjogi és magánjogi és büntetőjogi elemei.
36. A kommunikációs jog megsértésének jogi konzekvenciáit kommunikációs normák *szankciórendszere* tartalmazza. A kommunikációs jogsértéseknél elsődlegesen hivatkozhatunk delictuális (szabálysértési, büntetőjogi), civiljogi (polgári jogi), ágazati (médiajog, reklámjog, fogyasztóvédelmi jog stb.) normákra, valamint számos egyéb (pl. adójogi, a hatóságok kommunikációs tárgyú eljárásaik során megállapított szankciók) jogi konzekvenciáira. Ezek tartalmazzák a kommunikációs jog szankcióinak anyagi jogi szabályait, míg a felelősségre vonás *eljárási kereteit* az eljárás törvények.
37. A *jogi ügyek számának emelkedése* a jogkövető magatartás hiánya mellett, olykor visszavezethetők a megfelelő szabályozás hiányára is. Ugyanis *a tisztázatlan szabályozási háttér jogi konfliktusokhoz vezet, a „kiskapuk”, a joghézag pedig kriminalizál*. A jogesetek egy részében megfigyelhető, hogy a meghozott bírói döntések az alapjogok értelmezésén alapulnak. Végezetül fontos kiemelnem, hogy az AB 30/1992. (V.26.) határozatában már rögzíti, hogy a büntetőjog a jogi felelősségi rendszerben az ultima ráció, a szankciók zárköve, alkalmazására akkor kerülhet sor, amikor már más jogágak szankciói nem segítenek.
38. A kommunikációs jog *demokratikus jogállami* berendezkedéssel fennálló funkcionális *kapcsolatát az interdependencia jellemzi*, akárcsak a kommunikációs alapjogok és jogosultságok egymás közötti viszonyát. Eszerint *kölcsönös függést és korlátot jelentenek, és ellenőrző szerepet gyakorolnak egymás viszonylatában*. Így egymás érvényesülésének előmozdítását, de akadályait is képezhetik.

39. A kommunikációs jog önálló *intézmény- és szervezetrendszerrel bír*, amely *sokszereplős* (kommunikációs funkcióval és feladatokkal bíró, azt művelő, védő, kutató, elemző, szabályzó, ellenőrző, szankcionáló (stb.) államhatalmi, közszolgálati (hatósági, hivatali) szervektől a kommunikációs (média) iparág gazdasági, szolgáltatói szereplőin át, a politikai és a civil szektor közérdekű kommunikációs érdekképviselői tevékenységet folytató társadalmi szervekig), *heterogén szervezeti struktúrát egyesít*. Ez a rendszer állami, társadalmi, gazdasági, szakmai és politikai szervezeteket egyaránt magába foglalja (mint pl. az Országgyűlés, központi kormányzati szervek, állami hatóságok, hivatalok, önkormányzatok, a tudományos intézetek, civil szervezetek, gazdasági társaságok). *Számuk*, a kommunikációhoz köthető feladatkörük és tevékenységi területük folyamatosan *növekszik*. *A kommunikáció szabadsága* mint alkotmányos jog, valamint ezt *biztosító, garantáló szervezetrendszer* egyaránt a *demokrácia lényegéhez tartozik*. Ennek részei közötti *kapcsolat, a szinergia javítása révén demokratikus szufficit mint többleteredmény érhető el*, de a kommunikációs jog rendszerében kezelve lehet és kell értelmezni. A kommunikációs jogok, valamint az alkotmányos jogállam demokratikus elvei és jogintézményei együttesen szolgálják a szabad kommunikációt, a nyilvánosságot, amelyek *az alkotmányosság alappillérei*. A szervezeti struktúra főbb összetevőit prezentálja a kommunikációs jog szervezeti „Hálómodell” ábra.

3.1.4 A kommunikációs jog és jogszociológia

40. Gyorsan változó világunk újra és újra termeli az újszerű kommunikációs élethelyzeteket, és megváltozott digitalizált társadalmi, gazdasági berendezkedés irányába haladunk, ahol a kommunikáció determinálja életünket, meghatározó és szerves része a mindennapi társadalmi, gazdasági és politikai életnek. Ennek következtében a kommunikációs jog kiemelten fontos jogágként funkcionál, az egyik *legnagyobb joganyagot felölelő, és leggyorsabban fejlődő rendszert alkot a jogrendszerben*. Jelentős hatást gyakorol tradicionális jogi berendezkedésünk alakulására. Ennél, illetve társadalmi szerepe, hasznossága folytán megállapítható, hogy jelenleg a kommunikációs jog helye és szerepe még formálódik, de a tendenciák folytán nemcsak *a jelen*, hanem *a jövő különös, újszerű, egyben domináns jogága*.
41. A kommunikációs jog primer és secunder vizsgálata visszaigazolta *önálló jogágazati létét*, kiemelt társadalmi szerepét, megnyilvánulásainak szinte feltérképezhetetlen sokféleségét. A kommunikációs jog elsődleges (primer) részterületeinek – a mindennapi életben betöltött szerepkörére, jelentőségére utaló rangsor szerint – a médiajog, reklámjog, PR-jog, infokommunikációs jog (telekommunikációs és internetjog), adatvédelmi jog, szerzői és védjegyjog, gyülekezési és egyesülési jog, állami egyházjog, oktatásjog (normái részben vagy egészben) mint jogágazatok halmaza. Teljességében nézve a jogrendszer valamennyi kommunikációs közjogi és magánjogi vonatkozásai, ennek a sajátos jogágnak általános, illetve különös részét képezik. Ennek velejárója, hogy önálló jogintézményekkel és alapelvi alapokkal rendelkezik.
42. *A kommunikációs élethelyzetek, jogviszonyok és szabályozások is folyamatosan bővülnek*. A kommunikációs jog normaalkotásának általános megítélése – a primer argumentum szerint – a jogalkotók a társadalmi, gazdasági átalakulással nem tudnak (vagy nem azzal egyező módon) lépést tartani. Számptalan *probléma* észlelhető. A kommunikációs viszonyok *alulszabályozottak* (pl. termékbemutató, politikai kommunikáció, állami transzparencia, az új típusú kommunikációs jogsértések, bűncselekmények), vagy *túlszabályozottak* (pl. médiaszabályozás). Nem megfelelőek, elavultak (pl. a tartalomszabályozásban: közszolgálati médiumok centralizálása, a központi hírműsor-készítés, -gyártás, híradás; a kommunikációs platformok terén: az Internet normái; a kommunikációs elemeknél: CSR, szponzoráció, mecenatúra, gyógyszer promóciós szabályozás hiányosságai), valamint sok a *joghézag* (pl. a lobbitevékenység, a rendezvényszervezés törvényi aktusának hiánya). Egyúttal megfigyelhető a párhuzamosság (pl. az eljárási törvényekben, mint a Pp., Be., Ket., Ctv., Vetv., Sztv. és az Infotv. 15. §. által biztosított tájékoztatási jog párhuzamosan érvényesíthető, a két jog nem zárja ki és nem is írja felül egymást), és az *ellentmondásosság* (pl. a fogalomhasználatban). Összességében az állapítható meg, hogy a kommunikációs jog jelenlegi normarendszere csak részben megfelelő.
43. A jelzett *szabályozási gondok* eredménye, hogy a társadalomban széleskörű *igény van a változtatására*, amely szinte minden kommunikációs jogi területet érint. Ezek közt is kiemelten: a médiajog, az információs jogok (adatvédelem és adatnyilvánosság), valamint a politikai jogok (politikai kommunikáció) és a nyilvánosság (média, állami, politikai, jogszabály, jogalkotás, igazságszolgáltatás nyilvánossága stb.).
44. A normaalkotási problémák, feladatok több okból erednek. Ezek a következők: a jogalkotó a kommunikációs tárgyú jogi normaalkotást *nem rendszer elemeként kezeli és ezért azok nem kellően összehangoltak; a kívánt szakmai érdekegyeztetés elmaradása; a valós szabályozási igények feltárásának a hiánya; a változó környezet. Nem a szabályozás mennyiségével, hanem a szabályozás egyes tartalmával, illetve mértékével, és annak állandó módosításával van a baj*.

45. Hazánkban *alacsony* szintű a kommunikációs *jog ismerete*, de még ennél is hiányosabb a társult kötelezettségekről, eljáró szervekről tudomással bíró polgárok köre. Ennek három fő oka van: az oktatás hiánya, a „jogalkotási bumm” (a gyors, átláthatatlan, követhetetlen jogszabályváltozás) és az információs környezetszennyezés (a tömegméretű információáramlás, a reklámzaj nehezíti az egyén információs szelekcióját). Mindezek *jogbizonytalanságot okoznak*. A sok függő jogi helyzet, a szabályozás nyújtotta „kiskapuk,” az általános fogalom meghatározások és széleskörű értelmezési lehetőségek (stb.) folytán nő a visszaélések, jogsértések száma. Emellett *alacsony a jogérvényesítés*, nagy a látencia.
46. A kommunikációs jog *oktatása* nagyon szűk körű. Az információs társadalmi, gazdasági követelményeknek az oktatási rendszer nem képes megfelelni. A *demokratikus berendezkedésű jogállam (információs társadalom) állami oktatásától – állami szerepvállalásként – elvárható, hogy a közszolgálati média támogatása mellett, az oktatási rendszer különböző szintjein megjelenjen* (mint pl. Németországban) a társadalomismeret, a kommunikációs jog (oktatási rendszerbe való szerves beépítése, önálló oktatási programok indítása) oktatása. Mely megalapozná e jogok gyakorlását, a jogkövetést és a polgárok demokratikus társadalomban aktív részvételét, érdemi szerepvállalását, és a megalapozott döntést.
47. A kommunikációs jog *érvényesülésére* sok külső (világgazdaság, világpolitika, etc.) és belső (alkotmányos berendezkedés, alapjogok rendszere stb.) tényező hatással van, melyek olykor nem előremutatóak hazánkban. Említhetjük az illiberális állammodell, a demokráciadeficit, a jogbizonytalanság, a jogállami súlyok-ellensúlyok kérdését, de negatívan hatnak az – előzőekben jelzett – szabályozási problémák is.
- A primer és secunder kutatási eredmények arra utalnak, hogy kommunikációs jog *normái nem a XXI. század fejlett, demokratikus jogállami szintjén érvényesülnek hazánkban*, a gyors jogszabályváltozás (törvények inflációja) az alacsony jogismeret, a sok függő jogi helyzet (mely a joggal való visszaélés melegágya), és a szabályozás nyújtotta „kiskapuk”, illetve „fékek” következtében. Problémát jelent továbbá a jog túlpolitikizálódása (túlzott politikai behatás), valamint kommercializálódása (üzletiesedés, azaz a gazdasági lobbis, az oligarchák gazdasági befolyása, érdekérvényesítő hatása a jogalkotásra, a jogalkalmazásra).
48. A kommunikációs jog sajátos tartalmú kategória, amelynek *korszerű újszerűségeinek összegzését* a kommunikációs jog több szintű, rétegzett és integratív rendszerét bemutató *teljes „Hálómodell” reprezentálja*.
- A modellnek *horizontálisan* két fő „lába” van: az alapjogok és az állam (demokrácia, jogállami berendezkedés). Ezek összetevő elemei, összefüggései szoros és elválaszthatatlan kapcsolatban, egymáshoz való viszonyuk kölcsönhatásban, kölcsönös függésben, ellenőrzésben állnak egymással, ezért egyik sem valósulhat meg a másik nélkül, és csak ekként is kezelhetők. Az is tény, hogy nem azonos súllyal jelennek meg a kommunikációs jogban.
- Vertikálisan*, az alapjogi forrásait a kommunikációs alkotmányi jogok, jogosultságok, az ahhoz kapcsolódó jogelvek, és egyéb alaptörvényi normák kommunikációs kapcsolódásai képezik, melyek a kommunikációs jog általános részeként, közjogi elemei közt foglalnak helyet. A kommunikációs jog különös részét, a kommunikációs magánjogi normák összessége alkotja, amelyek többnyire a kommunikáció megnyilvánulási alakzataira, kommunikációs iparág illetve eszközök, médiumok (stb.) jogintézményeire tartalmazzanak szabályokat.
- Az emberi jogok (+, *aktív*) oldalán a jogosultságok, míg a jogállami (-, *passzív*, tartózkodás) oldalon a kötelezettségek dominálnak, és ezek inverzei csak másodlagosak, mégis elmaradhatatlan részei. Hisz a kommunikációs jogosultságok

érvényesüléséhez komoly állami feladatok és kötelességek teljesítése nélkülözhetetlen. Az egyéni, közösségi, szervezeti kommunikáció megvalósulásának garantálásában az államnak és egyéb szervezeteknek is fontos feladata, illetve felelőssége van. A kommunikációs jogot a kommunikációt biztosító, megvalósító vagy annak érvényesülését elősegítő alapjogok, jogintézmények, az alkotmányi kommunikációs jogokhoz kapcsolódó egyéb alaptörvényi rendelkezések és jogelvek, valamint az abból származtatott egyéb jogosultságok, lehetőségek együttesen alkotják. Mindezek nemcsak az egyén önkifejezését és önmegvalósulását szolgálják, hanem közérdekű rendeltetéssel (pl. a nyilvánosság, a közhatalmi szervek működésének ellenőrzése) is bírnak. A kommunikációs jog ágazati rendszerében megjelenő jogok összességét „kommunikációs jogok” együtteseként jelölhetjük meg, és ezek mindegyikének védelmét a kommunikáció szabadsága mint univerzális, szubszidiárius alapjog biztosítja.

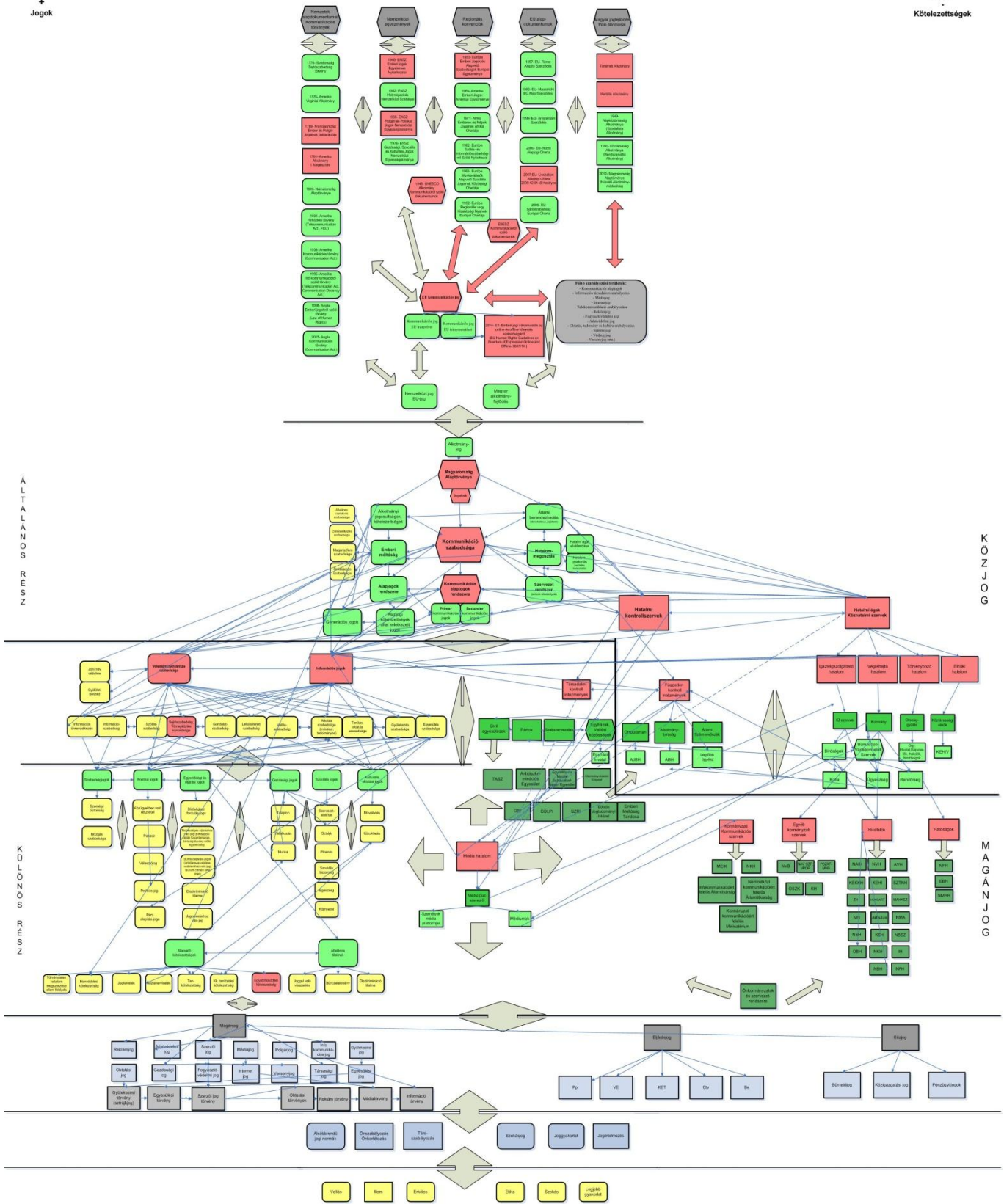
Jogforrási rendszerében minden típusú ius (jogi kötelező) és non ius (társadalmi szokás, erkölcs, vallás, önszabályozás stb.) normacsoport megtalálható. A közjogi elemek alkotmányi fejlődéséről áthelyeződött a hangsúly a sarkalatos törvények részletszabályaira, és a magánjogi szabályozásra.

Az „Hálómodell” részábrái jól prezentálják a kommunikációs jog többirányú megközelíthetőségét, bonyolult összefüggésrendszerét. Eme jogágazat - mint vegyes funkciókat betöltő - tartalmi elemeinek és azok összefüggéseinek, többsikű összetett rendszerének képi összegzését tartalmazza a kommunikációs jog teljes „Hálómodell” ábrája.

Kommunikációs jog
Teljes „Hálómodell”

Egén +
Jegok

Állam
Kötelezettségek

Egén
Kötelezettségek

Állam
Jegok

3.2 Javaslato (de lege ferenda), a tudományos eredmények hasznosítási lehetőségei

Az értekezés mind a jogelmélet, mind a jogalkotás, mind a jogalkalmazás számára hasznosítható eredményeket tartalmaz. A kommunikációs jog feltárt problémáira megfogalmazott, „de lege ferenda” javaslataimat az alábbiakban összegzem.

3.2.1 A jogalkotás számára hasznosítható eredmények

A szabályozási problémák felszámolásának szükségessége alapvető jogalkotási kérdések tisztázását, a rendszerszerű normaalkotás igényét vetíti elő. Az információs jogállami működés szükségessége a kommunikációs jog rendszerszerű elméleti, tudományos rendszerbefoglalása, a folyamatokat kellően képező jogi környezet kialakítása - a megfelelő jogbiztonság, jogkövetés, jogérvényesítés szempontjából is -, ennek gyakorlati alkalmazása és tényleges érvényesülése elengedhetetlen. Ennek érdekében a következő ajánlásokkal élek.

A törvényhozás és más jogalkotó számára felhasználható eredményként értékelhető, *mutatis mutandis* (a szükséges változtatások) különösen a következők.

- 1) A kommunikációs jog *fogalmi rendszerének felülvizsgálata*, kiegészítése, fejlesztése szükséges. Jelenleg probléma, hogy a kommunikációs jogok normaszövegeiből nem lehet mindig egyértelműen következtetni az alkotmányi rendszerben elfoglalt helyükre, csak rendeltetésük ad ehhez támpontot. Kiemelendő továbbá, hogy a kommunikációs jogosultságok és kötelezettségek kölcsönös feltételezettségük okán szerves egységet képeznek, és csak együttes jogi kezelésükkel, illetve gyakorlati teljesülésükkel érvényesülhetnek a kommunikációs jogok, a szabad kommunikáció a társadalomban. Így nemcsak a kommunikációs jogok minél szélesebb körét, hanem a hozzá kapcsolódó kötelezettségeket, illetve a létező korlátokat – a jogok mellé rendelt, egzakt módon – kellene nevesíteni.
- 2) Az általános, többértelmű jogi fogalmi meghatározások pontosítása, a hiányzó kommunikációs jogi *alappfogalmak pótlása* érdekében szükséges lenne az online és offline kifejezés szabadságáról szóló EU-s emberi jogi iránymutatás fogalmi meghatározásainak jogharmonizációja, azok beépítése a magyar jogrendszerbe, jogalkalmazásba.
A kommunikáció, a kommunikációs jogok rendszerszerű kezelésének és az egyértelmű, egzakt fogalmak hiánya az eltérő jogértelmezésre, de akár a joggal való visszaélésre is lehetőséget nyújt. Ezt a hiányt a jogalkotónak a kommunikációs jog alappfogalmainak rögzítésével sarkalatos törvényi szinten kellene pótolni, illetve egyértelműsíteni.
- 3) Az EU egyik fő célkitűzése, hogy információs társadalommá váljon, és a szabad kommunikáció, a kifejezés, az információ szabad mozgásának, áramlásának elvét vallja. Szükség lenne arra is, hogy az EU a négy alapszabadság mellett a kommunikáció szabadságát, az információ szabad mozgását, áramlását mint *az ötödik alapszabadságjogot* deklarálja. Nem áruk módjára kellene kezelni, valamint az áruk és személyek szabad mozgásának keretei közt értelmezni, hanem önállóan.
- 4) Széleskörű *nemzetközi egyezségokmányt* kellene elfogadni az információs társadalmi környezetben működő fejlett jogállamoknak, amelyek nemcsak az egyéni, szervezeti és állami, hanem a szupranacionális és nemzetek közti kommunikációt érintő deklarációkat is tartalmazná, valamint modern kommunikációs eszközök nyújtotta visszaélési lehetőségek, illetve a multinacionalizálódás, a hálózatosodás folytán felmerülő sokszor kényes kérdéseket is rendezné. Gondolok itt például a már hivatkozott *információgyarmatosítás* jelenségére. Értem ez alatt, a nagyhatalmaknak, illetve a kommunikációs iparágban működő multinacionális nagyvállalatoknak olyan világszintű és méretű, jogszerű vagy jogszerűtlen eszközökkel végzett információ

szerzését, birtoklását, kizárólagos kezelését (információmonopólium), amelynek folytán országok széles körének belső működésére, irányítására döntő befolyással bír, ezzel szolgálva – személyes vagy országa – gazdasági, politikai, jogi vagy egyéb érdekeit. E visszaélési lehetőséget csak nemzetközi szinten lehetne kezelni. Hatékonyabb nemzetközi kodifikációs lépéseket kellene tenni az információforrások és szolgáltatások monopóliumainak, valamint ezek multinacionalizációjának megakadályozása érdekében.

- 5) Az *EU Alkotmányában* nevesítve kellene deklarálni a kommunikáció szabadságát (freedom of communication,[expression]) mint a kommunikációs jog genus proximumát. A kifejezés szabadság 2014. évi iránymutatását továbbfejlesztve, olyan – a tagállamokra is kötelező érvényű – dokumentumot (pl. irányelvet) kellene elfogadni, amely képes a kommunikációs jog *alapjogi normarendszerének integrálására, egyben a speciális elemeinek önálló kezelésére, szeparatív, illetve differenciált szabályozására*. Ez a tagállamok szintjén lehetővé tenné a kommunikációs jog egységes, előre mutató fejlődését.
- 6) Átfogó tartalmú EU-dokumentumnak *kellene rögzíteni* a kommunikációs jog legfontosabb alapelveit, a jogág terminus technikusait (alapfogalmait), amely egyben meghatározná az egyes kommunikációs iparágak és szakmák működésének alapvető kommunikációs normáit, valamint a kommunikációs üzeneteket, információkat közvetítő eszközöket, platformokat, a tömegkommunikáció szabályozásának egységes működési elveit (pl. az internet kültéri médiumként történő kezelését, jogi megítélését), valamint az általános és különös felelősségeket, korlátokat.
- 7) Véleményem szerint, nincs demokratikus jogállami fejlődés a kommunikációs jog fejlesztése nélkül, azaz a kommunikációs jogosultságok kiterjesztő, a korlátjait szűkítő értelmezése mellett – a bővülő kommunikációs élethelyzeteket és alakzatokat követő – új részjogosítványok nevesítése, a védelmi, részvételi kommunikációs jogokat garantáló jogintézmények bővítése nélkül. Ezt a szükségszerűséget a jogalkotóknak kell realizálni. *Hazánk Alaptörvényét* ennek szellemében kellene *módosítani, illetve kiegészíteni*:
 - *erkölcsi alapértékekkel, alkotmányi alapelvekkel* (pl. a társadalmi igazságosság, a tisztesség és jóhiszeműség, a tolerancia, a méltányosság és szolidaritás, a hatalommegosztás és az államhatalmi ágak elválasztásának, a világnézeti semlegesség és pluralitás, a szabad verseny tisztességének a jogelveivel sb.), és alapvető nemzetközi elvekkel (mint pl. a médiamonopóliumok tilalmának visszaállítása, információs esélyegyenlőség stb.);
 - *alapvető kötelezettségekkel* (elsődlegesen az alapjogi védelemből eredő kötelezettségek önálló nevesítésével, a mások alapjogainak tiszteletben tartását, a jogok rendeltetésszerű gyakorlását, illetve a joggal való visszaélés tilalmának kötelezettségét stb.);
 - *a felelősség önálló alkotmányi értéké nyilvánításával* (külön a politikai felelősség egzakt nevesítése);
 - *a tilalmak körének bővítésével* (pl. diszkrimináció újabb alakzataival, mivel a tilalmak tartózkodásra köteleznek, egyben más értékeket is védenek, szolgálnak, keletkeztetnek);
 - *a kommunikációs jog speciális jogelveivel*;
 - *a kommunikáció szabadságának önálló deklarálásával*, és a kommunikációs alapjogok, illetve részjogok minél teljesebb körű nevesítésével (pl. információszabadság);
 - *az információszabadság* (tartalmi összetevői) *nevesítésével* (a közérdekű adatok megismerésénél szélesebb körű jogosultságokat biztosítana a közszféra, a

közérdekű információk szabad átláthatóságának és az állam elszámoltathatóságának, az információk szabad áramlásának a társadalomban);

- *a kommunikációs részjogosítványokkal, új részelemekkel* (utalva az összetevők lezáratlanságára, a megjelöltek taxatív jellegére, illetve e jogok kiterjesztő értelmezési kötelezettségére, mivel a kommunikációs jogok, részjogok nem lezártak, kimerítőek, hisz a folyamatos fejlődés, gazdagodás jellemzi. Ezt a kívánalmat jogtechnikailag oly módon kellene megoldani, hogy bármelyik összetevő tovább részletezhető legyen, pl. a jogértelmezési és végrehajtási rendelkezések útján);
- *jogállami garanciákkal* (amely a kommunikációs jog keretfeltétele);
- *a fékek és ellensúlyok rendszerének* (pl. nemzeti konzultációval lefolytatott és népszavazással záruló alkotmányozás, mivel az alkotmányozó és a törvényhozó hatalom nem eshet egybe, AB hatáskörének stb.) *visszaállításával*;
- *alapvető jogalkotási követelményekkel* (pl. a jogszabályok visszaható hatályának tilalmával, vagy kétharmados parlamenti többség esetén, az Alaptörvényt, illetve a sarkalatos [kétharmados] törvényeket csak képviselők négyötödének szavazata mellett lehessen elfogadni, módosítani).

Általános értelemben *a jogintézmények összefüggéseiben történő alkotmányozás szükségessége jelenik meg.*

- 8) A társadalmi kommunikációban a plurális érdekek és értékek képviselőinek garanciája a kommunikációs jog szervezetrendszerének *intézményi*, gazdasági és politikai *függetlensége* („az államtól való szabadság”), amelynek növelése és a függő viszonyok csökkentése – mint jogalkotási cél – indokolt.

Szükséges lenne továbbá a kommunikációs szabadság védelmi intézményeinek, az állami és civil *szervezetrendszerének*, ezek feladat- és hatáskörének, illetve eljárásuknak *a felülvizsgálata*, az esetleges hatósági visszaéléseket megelőző, valamint a civil kontroll minél szélesebb körű funkcióellátás garanciáinak beépítése érdekében. Ilyen lépés lenne, pl. az AB korábbi jogkörének és az államigazgatás decentralizációjának visszaállítása, az ombudsmani rendszer továbbfejlesztése (pl. jogállami kontroll funkciót jól szolgáló korábbi megoldások, mint az adatvédelmi ombudsman intézménye, kivéve ezt a funkciót a NAIH hatósági jogköréből).

- 9) „Újra kellene gombolni a kabátot.” Kívánatos lenne a szabad kommunikációt biztosító normarendszert integráló, átfogó tartalmú *kommunikációs törvénykönyv megalkotása*, amellyel a jogalkotó a kommunikációs jogok rendszerszerű kezelését megvalósítaná mint *modus vivendi* (megoldás a különböző értékek egymás melletti összehangolt létezésére). Mindezt – a jelenleg hiányzó – átlátható szerkezeti struktúrájú (általános és különös rész) és tartalmi (kommunikáció elemeihez, megnyilvánulási területeihez igazodó) szabályozás formájában, amely *megteremtené a kommunikációs jog koherenciáját* hazánkban.

- 10) A Kommunikációs törvénykönyvnek le kellene fektetni a kommunikációs jog *tartalmi összetevőit* (az EU-dokumentum kívánatos elemei mellett), amelyek elsődlegesen a következők:

- az alapelvek (különösen tekintettel a kommunikáció, a kommunikációs iparágak és szakmák működésének alapvető normáira, valamint a kommunikációs üzeneteket, információkat közvetítő eszközök [médiumok] szabályozásának az egységes alapelveire, valamint figyelembe véve az online és offline kifejezés szabadságáról szóló EU emberi jogi iránymutatás alapelveit, tartalmi követelményeit, a kommunikációs jog speciális alapelveit és ezzel, a hazai jogrendszerben jogilag kötelező érvényt szereznének ezeknek az európai uniós előírásoknak);
- az alapfogalmak egyértelmű, egzakt rögzítése;

- az alapvető jogok, követelmények, korlátok (pl. a kommunikációs joggal való visszaélés tilalma);
- az általános, speciális és ágazati szabályok alkotása (oly módon, hogy kiiktassa a párhuzamosságokat, ütközéseket, felszámolja a joghézagokat és a túlszabályozást);
- a szervezetrendszer (a feladat és hatáskörök, kötelezettségek megfelelő meghatározása);
- a jogvédelmet biztosító és a jogérvényesülést elősegítő garanciák (pl. a garanciális jogintézmények számát, funkcionális tartalmát növelni kellene, mint pl. a közszférában a transzparencia, a nyilvánosság fokozása).

A törvénykönyvet szerkezetileg *általános és különös részre kellene tagolni*. Az általános rész rögzítené az alapelveket, alapfogalmakat (stb.). A különös rész tartalmazná az ágazati normákat és egyedi szabályokat, valamint a szervezetrendszerére vonatkozó rendelkezéseket (stb.).

- 11) A *modus vivendi*, az általam javasolt megoldás a kommunikációs jog *normarendszerének* „kommunikációs törvényben” *egységesítése*, elemeinek rendszerben történő alkalmazása, amely növelné a jogismeretet, a jogtudatot, a jogkövetést, a jogérvényesítést, a jogbiztonságot, valamint segítené a jogalkalmazást, az oktatást, kiküszöbölne az ellentmondásokat, egyben hozzájárulna a demokratikus jogállami működés fejlődéséhez. Mindez társadalmi, gazdasági és politikai haszonnal járna.
- 12) A jogismeret, jogtudat, jogérvényesítés és a jogkövetés érdekében a kommunikációs jogok minél szélesebb körű *oktatása* (lifelong learning), és az *információs esélyegyenlőség* megteremtéséhez az állampolgári jogon járó internetes szolgáltatás állami biztosítása lenne kívánatos és javasolt, amely *az információs szegregáció felszámolásában* fontos demokratikus lépés lenne.
- 13) A politikai kommunikáció során felmerülő visszaélésekkel szemben a jogalkotónak nevesítenie kellene a „*politikai felelősség*” fogalmát és konkrét elemeit, valamint alkotmányi kötelezéseként rögzíteni kellene a végrehajtó hatalomnak a *kormányprogram* készítését, egyeztetését, elfogadását és nyilvánossá tételét. Továbbá a pártok választási ígéreteinek meghatározott szempontrendszer szerinti – az egyes ágazatokra, közfeladatokra figyelemmel – a főbb célokat pontokba foglaló *választási információs táblázatba* összegzése és közzététele – a Nemzeti Választási Bizottság által – a nyilvánosság számára, amely alkalmas a célok áttekintésére, az ígéreték összehasonlításra, és az utólagos számon kérhetőségre. Nincs még egy olyan szakma, ahol nincsenek konkrétan megfogalmazott elvárások, vállalások rögzítve és konkrétan a „megbízók” által ellenőrizve, a széleskörű és egzakt fellelőségek jogi telepítése mellett. A választópolgárok ez esetben tudnának felelős döntést hozni. Hisz addig, amíg a megválaszthatósághoz elegendő pl. „folytatjuk” megjelöléssel nevesíteni a kormányzási célokat, addig ismeretlen célokra, a konkrét elképzelések, információk hiányában fejeznek ki politikai véleményt a választó polgárok. Ez esetben felmerülhet a kérdés, hogy voltak-e olyan információk birtokában, hogy érdemi döntést hozhassanak. Lásd példaként a devizahitelesek ügyében a Kúria jogegységi döntését, miszerint az árfolyamkockázatról szóló banki tájékoztatás hiányos volt, ezért tisztességtelen. A tisztességtelen elemek pedig semmisek.
- 14) A *közérdekű adatokat, információkat* az információ birtokosnak (a kezelő szerveknek) tejes körűen *nyilvánossá* kellene *tenni* és elérhetőségét határozatlan ideig biztosítani kellene *az interneten*. Ezzel radikálisan csökkennének az információs szabadság gyakorlása során felmerülő állami, önkormányzati kiadások, egyúttal nem merülhetne fel a visszaélésszerű adatkérés esete. Ez indokolatlanná tenné az infotörvény (és

kapcsolódó alsóbb fokozatú jogszabályok) a közelmúltban elfogadott e tárgykörű módosítását, illetve az adatigénylők költségviselési kötelezettségét.

3.2.2 A jogelmélet számára hasznosítható eredmények

A jogtudomány számára hasznosítható eredmények közül, a következőket hangsúlyozom:

- 1) a kommunikációs jog alkotóelemeinek, aspektusainak rendszerezett (rendszerszerű) vizsgálata;
- 2) új jogelméleti, módszertani szemlélet megteremtése;
- 3) a kommunikációs jog összehasonlító vizsgálata a nemzetközi dokumentumokon, az EU-szabályozáson és egyes országok, illetve kutatók megközelítésén keresztül;
- 4) a nemzetközi és hazai (alkotmányi) kommunikációs jogi szabályok elméleti és gyakorlati problematikájának feltárása, vizsgálata;
- 5) a kommunikáció és kommunikációs jog definíciójának, fogalmi elemeinek (terminus technikus) kidolgozása;
- 6) a kommunikációs jog sui generis (sajátos) alapelveinek megfogalmazása;
- 7) a kommunikációs jog rendszerbefoglalása (Hálómodell kidolgozása), megalapozhatja a hazai tudományos életben az újszerű, integrált gondolkodást.

3.2.3 A jogalkalmazás számára hasznosítható eredmények

A jogalkalmazók részére az értekezés fontosabb eredményei közül, taxatíván az alábbiakat emelem ki:

- 1) a kommunikáció, információ, adat, információs társadalom, információgyarmatosítás (stb.) fogalmának, jellegzetességeik bemutatása;
- 2) a kommunikációs jog időszerűségének, meghatározó társadalmi szerepének bizonyítása;
- 3) a kiterjesztő (védelmi funkció terén), és szűkítő (korlátozó funkció) jogértelmezési javaslatok;
- 4) a kommunikációs jog fogalmának kiterjesztése a közjogi és magánjogi jogintézményekre;
- 5) a kommunikáció-, a kifejezés-, a véleménynyilvánítás-, az információ-szabadság és egyéb kommunikációs alapjogok szerepének tisztázása, egymáshoz fűződő viszonyának, interdependenciájának meghatározása;
- 6) a kommunikációs jog alul- és túlszabályozott területeinek nevesítése, illetve a joghézagok, szabályozási igények feltárása, konkretizálása.

Mindezek segítséget nyújtanak a joggyakorlat számára az adott ügyben a kommunikációs megnyilvánulások differenciáltabb vizsgálatában, vagy akár annak mögöttes céljának feltárásában, ezzel előmozdítva a valós élethelyzetekhez illeszkedő tényállás felderítését, a megalapozott döntést, az igazság szolgálatát.

IV. A TÉMAKÖRBŐL KÉSZÜLT PUBLIKÁCIÓK JEGYZÉKE

1. Buday-Sántha Andrea: Kommunikáció, mint versenyelőny a XXI. században. In: PTE KTK RPDGI Évkönyv 2004-2005. (Felelős szerk.: Buday-Sántha Attila), PTE KTK Pécs 2005
2. Buday-Sántha Andrea: A kommunikációs jogokról. In: PTE ÁJK Doktori Iskola (Szerk.: Ádám Antal), PhD Tanulmányok 6. Pécs 2007
3. Buday-Sántha Andrea: Az önkormányzati kommunikáció elméleti és jogi vonatkozásai. In: PTE KTK RPDGI Önkormányzatok gazdálkodása - Helyi fejlesztés. (Felelős szerk.: Buday-Sántha Attila), PTE KTK Pécs 2008
4. Buday-Sántha Andrea: Spam - elektronikus, kéretlen reklámlevél és annak jogi konzekvenciái. CEO 2008. 4. sz.
5. Buday-Sántha Andrea: Az Európai Unió és az információs társadalom. In: PTE KTK RPDGI Évkönyv 2010/3. (Felelős szerk.: Buday-Sántha Attila), PTE KTK Pécs 2010
6. Buday-Sántha Andrea: „Jog, Világ, Stádium” - A kommunikációs jog világszintű fejlődésének a stádiumai. Társadalom és Gazdaság (Különszám) 2011
7. Buday-Sántha Andrea: „Merre tovább kommunikációs jog? A kommunikációs jog, mint realitás és esély.” In: BGF Tudományos Évkönyv 2011. (Felelős szerk.: Majoros Pál), BGF, Budapest 2011
8. Buday-Sántha Andrea: A kommunikációs és médiapiac szabályozásának változásai és kihívásai a XXI. században. In: MTA VEAB A huszonegyedik század kihívásai és Magyarország jövőképe c. Tanulmánykötet. (Szerk.: Beszteri Béla – Majoros Pál), MTA VEAB, Veszprém 2011
9. Buday-Sántha Andrea: The European Union and the information society. In: European Economic Recovery. Bábes - Bolyai University, Kolozsvár 2011
10. Buday-Sántha Andrea: A jogi környezet változásának hatása a marketing-kommunikációs tevékenységre. I. In: Kecskeméti Főiskola Erdei Ferenc Tanulmánykötet, (Szerk.: Ferencz Árpád), Kecskemét 2011
11. Buday-Sántha Andrea: A jogi környezet változásának hatása a marketing-kommunikációs tevékenységre. II. In: Kecskeméti Főiskola Erdei Ferenc Tanulmánykötet. (Szerk.: Ferencz Árpád), Kecskemét 2011
12. Buday-Sántha Andrea: The legal environment of marketingcommunication in the EU. In: Global Business Conference Proceedings, Innovation Institute, Zagreb 2011
13. Buday-Sántha Andrea: Az információ hatalom – Kihívások és megoldások az információs társadalmakban. In: Társadalomtudományi gondolatok a harmadik évezred elején. c. szakkönyv. (Szerk.: Karlovitz János), International Research Institute, Stúrovo 2013
14. Buday-Sántha Andrea: Régiófejlesztés a kommunikációs jog tükrében. In: PTE KTK RPDGI Régiók fejlesztése. c. Tanulmánykötet. (Felelős szerk.: Buday-Sántha Attila), PTE KTK, Pécs 2013
15. Buday-Sántha Andrea: A kommunikációs jog ismeretének jogszociológiai aspektusai. In: Public Relations elmélete és gyakorlata. (Szerk.: Sós Péter János – Szécsi Gábor), PTE FEEK - MPRSZ, Budapest-Pécs 2015
16. Buday-Sántha Andrea: A kommunikációs jog és rendszere. In: Fejlődő jogrendszer és gazdasági környezet. c. szakkönyv. (Szerk.: Karlovitz János), International Research Institute, Stúrovo 2015